

А.С. Сприндис

**ЮРИДИЧНА ПРИРОДА
ВИКЛЮЧНОГО МАЙНОВОГО ПРАВА
АВТОРА ТВОРУ**

Анотація. Розглянуто майнові права авторів. Окреслено основні наукові позиції з досліджуваного питання. Проаналізовано чинне законодавство, що регулює питання щодо майнових права авторів. Зроблено висновки та внесено конкретні пропозиції щодо вдосконалення майнових права авторів.

Ключові слова: майнові права, виключні права, авторські права, інтелектуальна власність, юридична природа.

Аннотация. Исследованы практические и теоретические вопросы, связанные с правами авторов. Анализируется действующее законодательство, которое регулирует вопросы имущественных прав граждан. Сделаны выводы и внесены конкретные предложения.

Ключевые слова: имущественные права, исключительные права, авторские права, интеллектуальная собственность, юридическая природа.

Abstract. The article is researched theoretical & practical questions connected with copyrights. It's analysis Law that regulates the questions of intellectual property . Conclusions & certain propositions are made concerning for intellectual property in Labor Law.

Key words: property rights, exclusive rights, copyright, intellectual property, legal nature.

Правова реформа, здійснювана в Україні, є широкомасштабним і складним процесом. В результаті перетворень, що відбуваються в країні, багато положень в законодавстві зазнали змін. Правові норми були приведені у відповідність до вимог

міжнародних документів і Конституції України. Вихід України на нові рубежі соціально-економічного прогресу створив об'єктивні передумови для розширення питання майнових прав.

У діючому Цивільному кодексі України можна констатувати, що вітчизняна концепція виключних (майнових) прав у цілому сформована. Її нормативним фундаментом вже є Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [1], а також Закон України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон України) [2], які розмежовують право власності та виключні права.

При цьому важливо зазначити, що й після набрання чинності ЦК України деякі автори розглядають об'єкти авторського права як об'єкти права власності, а також досліджують зміст виключних прав на них через призму правомочностей права власності – володіння, користування, розпорядження.

В зв'язку з цим необхідно дати загальну характеристику юридичній природі виключних майнових авторських прав і відмежувати їх від права власності.

Стаття 15 Закону України, а також стаття 440 ЦК України визначають, що до майнових прав інтелектуальної власності на твір належить виключне право на використання твору, виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами. ЦК України встановлює ще два майнових права автора – право на винагороду, а також право слідування, але останні права не є виключними [1].

Майнові права автора передбачають можливість самостійно використовувати твір самим автором, або надавати дозвіл чи накладати заборону третім особам на використання твору, а також можливість автора або іншого суб'єкта авторського права перешкоджати неправомірному використанню. При цьому згідно з ч. 2 ст. 15 Закону України виключне право на використання твору автором чи іншою особою, яка має авторське право, дозволяє автору використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом. Окремі, найбільш поширені випадки використання твору, перераховані у ст. 441 ЦК України і в ч. 3 ст. 15 Закону України.

Як зазначає у своїй науковій статті вчений – викладач Київського університету права І. І. Вашинець, авторські майнові права можна умовно розділити на дві групи – виключні права та «звичайні» майнові права, які не є виключними. Перші безпосередньо пов'язані з використанням твору і є можливістю уповноваженої особи використовувати твір самостійно, а також дозволяти або забороняти використання твору тим чи іншим особам. Друга група майнових прав пов'язана з використанням твору опосередковано. Разом з тим ці права також мають економічний зміст і пов'язані з отриманням автором чи іншим суб'єктом авторського права певних благ в якості компенсації за здійснені при створенні об'єкта авторського права творчі зусилля і/або використання твору: право на винагороду виникає у суб'єкта авторського права в будь-якому випадку використання твору, а також при створенні твору за авторським договором. Право слідування виникає у випадку наступних після першого продажів оригіналів твору та передбачає виплату відсотка від ціни такого перепродажу [2].

Центральне місце в системі майнових прав авторів займають виключні права. Теорія виключних прав була розроблена ще у російській дореволюційній літературі,

зокрема Г.Ф. Шершеневичем. Так, на думку Г.Ф. Шершеневича, під виключними правами слід розуміти монополію володільця авторського права на використання твору [4].

За радянських часів у поняття виключні права стали вкладати дещо інший зміст. Звичайно, про монополію автора на твір не було мови [5]. Так, наприклад, Гаврилов Е.П. в коментарях до російського Закону «Об авторском праве и смежных правах» вказує на те, що широкого розповсюдження в радянській літературі набула думка про те, що авторські права взагалі не носили виключного характеру [6]. Проте більшість радянських цивілістів розуміли виключність авторських прав у їхній належності тільки авторові, неприпустимості їх передачі іншим особам. При цьому таке розуміння вважалося обґрунтованим, оскільки, начебто, вказувало на специфіку авторських прав, відмежовувало їх від абсолютних прав.

Однак виключність авторських прав полягає не в належності їх тільки автору. На сьогодні загально визнаним є розуміння виключного характеру авторських прав, яке полягає в тому, що лише суб'єкт авторського права, тобто автор або його правонаступник, може вирішувати питання щодо використання його твору і ніхто інший без його дозволу цього робити не вправі [7].

Згідно зі статтею 1 Закону України під виключним авторським правом слід розуміти майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення авторське право на використання цих об'єктів авторського права лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого Законом.

Тепер більш детально охарактеризую виключне майнове право автора. Передусім, слід зазначити, що виключне право має економічний зміст, оскільки є саме майновим правом.

Ітак, необхідними ознаками виключного права є, по-перше, майновий характер. Тобто як і будь-яке майнове право виключне право має грошову оцінку і в подальша передача виключного права буде носити оплатний характер. По-друге, належність усіх прав на твір тільки автору або його правонаступнику. По-третє, виключне право є передаваним або віддільним від творця, тобто в автора твору є можливість передачі усіх прав на твір іншому суб'єкту авторського права. Ще однією характерною ознакою виключного права є обмеженість його визначеним законодавством строком [8]. Це означає, що виключне право автора твору має строк правової охорони для додержання балансу інтересів сторін, тобто творця і суспільства.

Очевидно, що авторські права є різновидом абсолютних прав. При цьому їхня «виключність» є тільки іншою стороною їх абсолютного характеру. Справді, виключні права за своєю юридичною природою тотожні абсолютним правам: з відповідним правом співвідноситься обов'язок усіх третіх осіб утримуватися від дій, що не узгоджуються з ним; обов'язки пасивних суб'єктів мають форму заборони; порушення права може бути здійснене з боку будь-якої особи; позов для захисту може бути спрямовано проти кожної особи, яка порушила право; право виникає незалежно від волі пасивних суб'єктів. Як наслідок, такому праву слід надати перевагу перед відносним правом [8].

Виключністю взагалі називається будь-яка неповторність об'єкта, його ексклюзивні риси, властиві тільки йому. Отже, виключною властивістю більшості майнових прав є їх монополістична структура. Що це означає? Це означає, що автор є повним та виключним володарем свого твору і ніхто без дозволу на це автора не може заявляти права на авторську власність.

Абсолютний характер майнових виключних прав авторів, звичайно, не означає, що вони є необмеженими. Навпаки, виключні права авторів та їх правонаступників обмежуються чинним законодавством шляхом встановлення меж здійснення цих прав [9]. Загальні межі суб'єктивних прав визначені статтями 12 і 13 ЦК України і є спільними для авторських та інших цивільних прав. Зокрема, відповідно до ч. 1 статті 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні свого права особа повинна додержуватися моральних засад суспільства, а також діяти добросовісно і розумно. У випадку встановлення судом протилежного поведінка уповноваженої особи буде мати наслідки, встановлені законом.

Разом з тим для суб'єктивних авторських прав законодавець встановлює конкретні межі здійснення цих прав, які можна розділити на два види в залежності від підстав, на яких ґрунтується встановлення обмежень. Перші – це межі, що визначаються самою природою авторських прав [10]. До цього виду обмежень відносяться обмеження, що визначаються строком дії виключних прав у часі, а також територіальним характером їх дії. Перше обмеження застосовується тільки до майнових (виключних) прав авторів. Стосовно обмеження за територіальним характером слід зауважити, що авторські права діють і охороняються чинним законодавством на території України, а також на території інших держав відповідно до міжнародних договорів, укладених іншою державою.

Другий вид обмежень авторських прав - це випадки вільного використання твору із зазначенням імені автора. Даний вид обмежень встановлений у зв'язку з потребами держави і суспільства. Цей вид обмежень має надзвичайно велике значення в авторському праві, оскільки він є найбільш дієвим способом підтримання балансу між інтересами авторів творів, з одного боку, а також інтересами користувачів творів, з іншого. Даний вид обмежень стосується тільки виключних, тобто майнових прав авторів творів.

Виключним авторським правам притаманні певні риси, що відрізняють їх від інших груп абсолютних прав, передусім, від права власності. Можу погодитися, що ці права є схожими (ці права є абсолютними), однак стверджувати тотожність цих прав буде помилково. Існують відмінності, які дозволяють відмежувати ці два права.

По-перше, виключне право – право на нематеріальний об'єкт (результат інтелектуальної діяльності автора – твір), право власності – це право тільки на матеріальний об'єкт. Тут важливо підкреслити, що виключне право на твір не означає відсутності його майнового характеру, а навпаки – будь-які твори мають свою цінність, яка може бути виражена в грошовій сумі [11].

По-друге, виключні права відмінні від права власності за змістом правомочностей. Російський вчений В.А. Дозорцев протиставляє права володіння, користування, розпорядження, які є складовими частинами, що входять до права власності, правомочностям виключного права - використання та розпорядження [12]. Як відомо, право володіння означає можливість фактичного панування над річчю, утримання її у своїй владі, у автора чи іншого суб'єкта виключних прав бути не може, оскільки неможливо панувати над нематеріальним об'єктом, яким є авторський твір.

Право користування принципово відрізняється від права використання, яке є основою виключних прав. Право користування матеріальним об'єктом передбачає можливість вилучення з речі її корисних властивостей, отримання з неї плодів і доходів внаслідок її експлуатації. На відміну від цього, використання передбачає набагато ширший спектр можливостей. Тільки після оприлюднення твору будь-які дії щодо нього, здійснені автором чи за його дозволом іншими суб'єктами права, будуть вважатися використанням. При цьому використання, як правило, пов'язане не з вилученням із твору його корисних якостей, а з доведенням твору до відома третіх осіб тим чи іншим способом. Адже отримання доступу до твору та ознайомлення з ним читачами, слухачами, глядачами і є кінцевою метою використання твору, внаслідок чого автор чи інша особа може отримати відповідну винагороду.

Що до права розпорядження як можливості на власний розсуд визначити юридичну долю речі, в тому числі й можливості знищити річ, то і воно не застосовне до нематеріальних об'єктів: після створення нематеріальний об'єкт авторського права існує незалежно від свого творця, а останній може приймати рішення тільки щодо юридичної долі, тобто передачі своїх майнових прав, тобто правовласник може розпорядитися належним йому виключним правом на твір способом, який не суперечить закону, наприклад, шляхом відчуження виключного права (договір на відчуження виключного права) або шляхом надання іншій особі права використання твору (ліцензійний договір) [13].

По-третє, характерною особливістю виключних прав є те, що аналогічне право на один і той же об'єкт може належати різним особам. Причому це право за своїм змістом буде повністю тотожним у різних осіб, що є неможливим у випадку, коли об'єктом є матеріальна річ. Наприклад, надання виключного права на опублікування літературного твору різним видавництвам у різних країнах, причому виключне право кожної особи є самостійним і не залежить від прав інших осіб. Але це приклад показує випадки, коли декілька осіб набувають самостійні виключні права на один і той же об'єкт.

Але існують й випадки, коли виключне право може належати одній або кільком особам спільно. Так, правовласниками будуть визнаватися як первинний власник права на твір, тобто автор, так і похідний. Якщо виключне право належить кільком особам спільно, кожна з них може використовувати авторський твір на свій розсуд. При цьому всі доходи розподіляються між ними порівну. Але правовласники можуть передбачити інший порядок розподілу доходів, уклавши письмову угоду в такому випадку [13].

В-четвертих, як вже зазначалося вище, обмеженість виключних прав у часі і просторі відрізняє їх від права власності, яке є безстроковим і визначається за його суб'єктом однаковою мірою незалежно від юрисдикції.

Нарешті, специфіка об'єкта виключних прав – нематеріального блага, визначає специфіку способів захисту авторських прав, які суттєво відрізняються від речових способів захисту. Зокрема, негативний і віндикаційний позови до захисту авторських прав застосовуватися не можуть, оскільки вони притаманні захисту права власності. Способи цивільно-правового захисту авторських прав окремо визначені чинним законодавством, зокрема ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Вчений В.О. Калятин виділяє характерні риси виключних прав: абсолютний характер; можливість використання відповідного об'єкту або самим автором, або за його безпосереднім дозволом; самостійна економічна цінність виключних прав; зв'язок з особою творця відповідного об'єкта; обмеженість у часі й просторі [14].

Власне, на відмінність виключних прав від права власності прямо вказується у чинному законодавстві. Так, ст. 419 ЦК України визначає, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать один від одного, перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ; перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. Аналогічні положення містить ст. 12 Закону.

Таким чином, відмінність виключних прав від прав речових, зокрема від права власності, є очевидною і ґрунтується на чинному законодавстві. Тому будь-які спроби приєднати тріаду правомочностей права власності до потреб виключного права є неправильними і необґрунтованими.

Отже, виключним правом визнається майнове право однієї або кількох осіб (правовласників) з використання, розпорядження твором будь-яким способом, що не суперечить закону протягом певного строку і забезпечується примусовими заходами майнового характеру у випадках порушення цього права.

Література

1. Цивільний кодекс України. – Офіц. текст – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Ст. 445, 448;
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» / Міністерство юстиції України. – Офіц. вид. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. – 55 с.;
3. Деякі питання юридичної природи виключних авторських прав / І. І. Вашинець // Часопис. – 2008. – №2. – с.175;
4. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. – М., 1995. – С. 452-455;
5. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. - М., 1956. – с. 24;
6. Гаврилов Э. П. Комментарий закона «Об авторском праве и смежных правах». – М.: Фонд «Правовая культура», 1996. – С. 74;
7. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. – М.: Издательство «ПБОЮЛ Гриженко Е.М.», 2000. – С. 217.;
8. Деякі питання юридичної природи виключних авторських прав / І. І. Вашинець // Часопис. – 2008. – №2. – с.176;
9. Калятин В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). – М., 2000. – с. 130;
10. Деякі питання юридичної природи виключних авторських прав / І. І. Вашинець // Часопис. – 2008. – №2. – с.176;
11. Правовая природа исключительного права /Е. Наумова //

ИС. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 8. – С. 22–23; **12.** Дозорцев В.А. Понятие исключительного права // Проблемы современного гражданского права: сборник статей. – М., 2000. – с. 29; **13.** Правовая природа исключительного права / Е. Наумова // ИС. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 8. – С. 23; **14.** Правовая природа исключительного права / Е. Наумова // ИС. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 8. – С. 24.